

Muzealnictwo 66 (2025)
Rocznik, eISSN 2391-4815

EDUKACYJNE I KULTUROTWÓRCZE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI MUZEUM IM. WŁADYSŁAWA ORKANA W RABCE-ZDROJU

EDUCATIONAL AND CULTURE-FORMING ASPECTS OF THE ACTIVITIES
OF THE WŁADYSŁAW ORKAN MUSEUM IN RABKA-ZDRÓJ

Maria Marta Urińska

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
ORCID 0000-0002-9048-2183

Małgorzata Wójtowicz-Wierzbicka

Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju
ORCID 0000-0001-5586-0823

Executive Summary

The idea of establishing the Władysław Orkan Museum in Rabka-Zdrój originated in the early twentieth century, against the backdrop of a strong regionalist movement. This article discusses the pioneering times of provincial museology, which had a significant impact on the development of this institution. Local regionalists and educational activists, inspired by the idea of social responsibility, began work on the preservation of wooden buildings, including the seventeenth-century church in Rabka, adapting it to the needs of a museum and collecting items of cultural heritage of the Zagórze Highlanders. The article provides an analysis of historical sources that reflect the effort and determination of the museum's organizers in establishing this unique institution. For more than 90 years, the museum has fulfilled its educational and social responsibilities within the community. Today, the museum's employees are engaged in promoting the ideas of its founders, and exploring new forms of communication for it. By mobilizing the 'social forces' inherent in the local community, they conduct museum education, promoting this area and its culture, thereby strengthening regional identity and a sense of community based on the tradition of the place where the inhabitants are rooted.

Keywords: ethnography, museum education, regional cultural heritage, identity of place, local community, provincial museums, history of the Władysław Orkan Museum in Rabka-Zdrój.

Muz., 2025(66)
Rocznik, eISSN 2391-4815
data przyjęcia – 05.2025
data recenzji – 06.2025
data akceptacji – 06.2025
DOI: 10.69500/m.62

Wydawca:
Narodowy Instytut Muzeów
© 2025
Strona internetowa czasopisma:
rocznikmuzealnictwo.nim.gov.pl

Tu jest wszystko naskie góralskie! Od Pana Boga w świątku frasobliwym,
przez smrekowe głązy kościoła, ciosane żylastą ręką cieśli-górala,
aż do tej ziemi skalnej Podhalańskiej¹.

Idea muzeów prowincjonalnych – dobrego początek

W latach dwudziestych XX w., kiedy cały kraj cieszył się niepodległością i manifestował polskość, wśród inteligencji dostrzegającej potrzebę zachowania odrębności kulturowych regionów rozwijał się ruch regionalistyczny. Podstawą miały być zakrojone na szeroką skalę studia krajoznawcze, których wyniki publikowano w czasopismach naukowych „Ziemia” i „Wierchy. Rocznik poświęcony górcom i góralszczyźnie”. Wydany został (nazywany „ewangelią regionalizmu”) czwarty rocznik „Nauki Polskiej” z ważnymi artykułami wybitnych uczonych: Jana Stanisława Bystronia, pt. *Ludoznawstwo na prowincji* (Bystron 1923) oraz Mieczysława Tretera, pt. *Muzea prowincjonalne. Zasady organizacji* (Treter 1923).

W tekście *Muzea prowincjonalne* autor wskazał na specyficzną rolę tego typu instytucji, jej misję społeczną, przypisaną muzeum powinność bycia ośrodkiem ruchu naukowego i kulturalnego w danej miejscowości. Zauważył, że tego typu placówka, obejmująca swoim zakresem określony obszar, nabiera wyjątkowego kształtu, posiadając odmienny od innych charakter. To może dać wyobrażenie o odrębności i swoistości przyrody oraz kultury danego regionu. Treter akcentował, że organizacja muzeum nie powinna być inspirowana przez władze, a wynikać z potrzeb samego środowiska, zatem to od niego musi wyjść inicjatywa i opierać się na współpracy z fachowcami (przyrodnikami czy historykami). Postulował, by nie gromadzić wszystkiego, bowiem taką instytucję powinna obowiązywać zasada *non multa sed multum!*, a rozwój muzeum winien być wspierany przez jakieś towarzystwo społeczne (Wawrzak 2019).

Na kanwie tych tekstów pojawiła się w wielu środowiskach idea tworzenia muzeum regionalnego. To właśnie z tej inspiracji, dzięki postulowanej odwadze i determinacji młodych gorczańskich wizjonerów, zaczęto organizować tego typu muzeum także w Rabce. W latach międzywojennych ta miejscowość była dynamicznie rozwijającym się uzdrowiskiem, zasługiwała więc, w oczach miłośników wypraw górskich, na opracowanie tutejszych walorów turystycznych. Orędownikami idei opisanego w tym miejscu były nauczyciele miejscowych gimnazjów. To dzięki nim utworzono w grudniu 1927 r. oddział Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (PTT). Powstały wówczas cztery sekcje: turystyczna, muzealno-etnograficzna, ochrony przyrody² oraz oświatowo-propagandowa. Oddział zrzeszał członków różnych profesji i wyznań, wywodzili się oni z wielu środowisk. Motorem napędowym jego działań był Stanisław Dunin-Borkowski³ – nauczyciel biologii i geografii w Prywatnym Gimnazjum Sanatoryjnym Męskim Dra Jana Wieczorkowskiego (Świder i Urlińska 2016). Czesław Trybowski⁴ pisał: *Młody oddział, dysponując aktywistami nieprzeciętnej miary, porywa część rabczańskiego społeczeństwa, wszczepia weń ideę krajoznawczą i zainteresowania regionalizmem* (Olszowska i Trybowska 2007).

Muzeum Regionalne w modrzewiowym kościółku

Od początku działalności oddziału PTT w Rabce zrodził się pomysł otoczenia opieką zabytków budownictwa drewnianego, w tym najcenniejszego modrzewiowego kościoła pw. św. Marii Magdaleny⁵, który do 1908 r. pełnił funkcję kościoła parafialnego. By nadać nowy wymiar temu obiektowi (zamkniętemu przez 20 lat), prace rozpoczęła Komisja Muzealno-Etnograficzna PTT, na czele której stanął proboszcz parafii ks. Jan Kanty Surowiak⁶, a w jej szeregach działały czołowe postaci rabczańskiej inteligencji. Dunin-Borkowski – po spenetrowaniu strychu oraz krypty modrzewiowego kościoła i odkryciu wartościowych artefaktów historycznych – dał hasło zbierania etnograficznych eksponatów i założenia w tym obiekcie muzeum regionalnego. Przewodniczący oddziału PTT ks. Surowiak stał się orędownikiem tej sprawy (Ceklarz 2010).

Aby pozyskać środki finansowe na zabezpieczenie potrzeb drewnianego obiektu, działacze organizowali odczyty dotyczące jego historii, sprzedawali widokówki kościółka w formie cegiełek. Sytuację przedstawiono wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków, który dał subwencje na prace renowacyjne. Pod koniec lipca 1929 r. na ławkach rozmieszczono pierwszych 30 eksponatów w czterech kwaterach: zbiór świątków i kapliczek przydrożnych, święte obrazy góralskie, eksponaty zebrane ze starego kościoła oraz przedmioty zaklasyfikowane w dziale etnograficznym świeckim. Bezinteresowny wysiłek garstki zapaleńców był doceniany przez miejscową społeczność. Zofia Sutorowska⁷ wspominała: *Stary góral w bukowych portkach najpierw ukląkł i pomodlił się przy bocznym ołtarzu, a następnie podszedł i pocałował mnie w rękę dziękując, żeśmy się zajęli, odkurzyli i uporządkowali kościółek, w którym go ochrzczono* (Sutorowska 1983).

Powstające muzeum potrzebowało świeckiego patrona. Wybór, wówczas dość oczywisty, padł na Władysława Orkana⁸ – cenionego już wtedy w kraju pisarza, miłośnika gór i krajobrazu oraz jego mieszkańców. Sutorowska i Dunin-Borkowski w sierpniu 1929 r. wybrali się do Poręby Wielkiej na Groń, gdzie mieszkał pisarz, by prosić go o zgodę na patronat i nazwanie jego imieniem świeżo powstałej placówki. Pisarz chętnie przystał na tę propozycję, a nawet włączył się do koncepcyjnej organizacji muzeum (Olszowska 2014).

1. Drewniany kościół pw. św. Marii Magdaleny w Rabce, początek XX w., autor nieznan, Archiwum Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju

Młodzi pasjonaci zaczęli prędnie działać jako etnografowie. Podziw może budzić wielowymiarowość i kompletność tych działań. Intuicyjnie dążyli do dokumentowania spójnego obrazu kultury tego regionu. Oprócz gromadzenia zbiorów (obrazy na szkle malowane i figurki Chrystusa Frasobliwego⁹) fotografowano krajobraz i życie codzienne mieszkańców¹⁰. Dunin-Borkowski malował wzory haftów i gorczańskie bączki (Sutorowska 1983). Ze względu na powiększającą się zbiory pojawiły się problemy lokalowe, podjęto więc decyzję o pozostawieniu eksponatów świeckich na plebanii i rozpoczęto remont parteru wieży dzwonnicy, gdzie urządzono cztery sale wystawiennicze zdobione skromną ornamentyką regionalną¹¹ (Ceklarz 2010, s. 23).

Komisja Muzealno-Etnograficzna gromadziła eksponaty archeologiczno-historyczne, etnograficzne i przyrodnicze. Niewielką ich liczbę zakupiono, większość pozyskano dzięki darowiznom i w drodze „zbieractwa”. Jak pisał Jan Bujak¹²,

w początkowym okresie gromadzono zabytki sakralnej sztuki chłopskiej z pobliskich kościołów i kapliczek (Bujak 1975, s. 130). Wizytowano okoliczne wsie w poszukiwaniu *szacownych gratów*. Pozyskiwanie pierwszych *świętków* do kolekcji muzealnej nosiło znamiona *występku*. Zdarzało się, że zbieranie porzuconych *świętków* było akceptowane przez społeczność lokalną, natomiast *gdy zniknął z kapliczki szanowany i pielęgnowany Chrystus Smętny, a zamiast niego pojawiała się sztampowa figurka fabryczna, podnosił się wtedy lament, a obudzona czujność doprowadzała nawet do awantur z kijami i rękoczynami* (Sutorowska 1983, s. 3).

2. Pierwsza ekspozycja muzealna, sala sztuki ludowej, Archiwum Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju, sygn. 948, fot. Stanisław Dunin-Borkowski

Niemniej jednak tamta pionierska działalność przyczyniła się do stworzenia jednej z ciekawszych kolekcji sakralnej sztuki chłopskiej. Ocalone zostały bowiem najcenniejsze okazy, zanim na dobre rozwinął się ruch kolekcjonerstwa prywatnego¹³. Kolekcja rzeźby należy do najcenniejszych zbiorów muzealnych tego rodzaju, bowiem prezentuje nieomal całościowo problematyki artystycznej twórczości ludowej (Jabłońska oprac. 1977).

Zbieranie zabytków oraz sposób ich dokumentowania nie pozostawał bez nadzoru naukowego. Takiego wsparcia udzielił Kazimierz W. Dobrowolski¹⁴, który w 1930 r. wygłosił referat, podając wytyczne do pozyskiwania muzealiów dla rabczańskiej placówki (Dobrowolski 1930, s. 5–6). W ślad za tą podpowiedzią zaczęto organizować kolekcję garncarstwa, czym zajmował się głównie Dunin-Borkowski. Już wtedy rozpoczął współpracę z ostatnim miejscowym garncarzem – Tomaszem Rączką „Kukiem”, który wykonał naczynia tradycyjnie wyrabiane od pokoleń w rodzinnym warsztacie. Pozyskano wówczas także elementy warsztatu garncarza i narzędzia służące do obróbki gliny. Wyjątkowym materiałem dokumentacyjnym są fotografie poszczególnych etapów pracy rzemieślnika (do dziś w zbiorach muzeum zachowały się negatywy tych zdjęć na szklanych kliszach). W latach 1932–1936 zgromadzono przeszło 200 wyrobów garncarskich (prezentowane są od początku istnienia placówki na wystawie stałej), równocześnie pozyskano pamiątki po Orkanie i urządzono ekspozycję poświęconą patronowi muzeum.

3. Pierwsza ekspozycja muzealna, sala garncarstwa, Archiwum Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju, sygn. 950, fot. Stanisław Dunin-Borkowski

Uroczyste otwarcie Muzeum Regionalnego

Uroczyste otwarcie Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce miało odbyć się w maju 1936 r., w szóstą rocznicę śmierci pisarza. Ostatecznie rozpoczęło działalność dwa miesiące później – 9 sierpnia 1936 r. W przeddzień otwarcia zapalono kilka ognisk (watry) na gorcezańskich szczytach. Wyjątkową atmosferę nadchodzącego wydarzenia podkreślały jupitery, ustawione wieczorem w czterech rogach starego cmentarza przy kościółku, które oświetlały zabytkowy obiekt, *czyli z niego jakąś zjawę nierzeczywistą* (Sutorowska 1983, s. 5). Uroczystość rozpoczęła msza św. odprawioną w starym kościółku. Następnie odbyła się część świecka, podczas której wygłoszono przemówienia – najpierw głos zabrał dyrektor muzeum ks. Bulanda, po nim prezes PTT Walery Goetel. W rękopisie przemówienia ks. Bulandy możemy przeczytać, iż idee regionalne, patriotyzm, uмиłowanie gór, Górali, ich kultury w jej aspekcie materialnym i duchowym stały się dla założycieli muzeum drogowskazem w procesie tworzenia placówki (Przemówienie ks. Justyna Bulandy 1936, s. 2). Po przecięciu wstęgi zwiedzano pierwszą wystawę z ponad 300 eksponatami, przewidziano też wieczorny program edukacyjno-artystyczny (wykład o patronie z przytaczaniem fragmentów jego utworów, po czym zaprezentowano góralskie pieśni oraz tańce z tego regionu).

Czas wojny nie oszczędził rabczańskiego muzeum. Dzięki staraniom ks. Bulandy eksponaty zostały ukryte na plebanii i przechowane do 1945 r., jednak podczas wojny zaginęło ok. 200 mniej cennych okazów oraz większość zbiorów archiwalnych (Bujak 1969, s. 208). Po zakończeniu działań wojennych członkowie Komisji Muzealno-Etnograficznej przystąpili do naprawy szkód, by wznowić działalność muzeum¹⁵. Placówka była własnością PTT aż do grudnia 1949 r., czyli do czasu upaństwowienia i przejścia jej w zarząd przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, z oddaniem pod opiekę Muzeum Narodowego w Krakowie. Tym sposobem pod kuratelę państwa przeszły: 30 tomów bibliotecznych i 1083 eksponaty. Prowadzono prace remontowe, poszerzając miejsce na rozbudowującą się część dokumentacyjną, a uporządkowanie zbiorów umożliwiło ich udostępnienie już w lipcu 1945 r. Jednak, ze względu na brak miejsca w kościółku, biuro muzeum z częścią eksponatów znalazło się w prywatnych pomieszczeniach ówczesnego dyrektora placówki, ks. Bulandy, w willi „Biały Dworek” (Kochanowicz i Rak 1986, s. 17). Lata 1956–1990 to czas dynamicznego rozwoju muzeum, które stało się cenioną w Polsce placówką badawczą, organizującą – we współpracy z ośrodkami naukowymi – także obozy etnograficzne.

Osobnym osiągnięciem były publikacje¹⁶, katalogi¹⁷ i informatory w kilku wersjach językowych. Z okazji 50-lecia muzeum wydano okolicznościową książkę, we wstępie której napisano: *W publikacji, którą tym słowem poprzedzam, znajdą się wyrazy szacunku i dobrej pamięci o tych, którzy pół wieku temu rabczańskie muzeum tworzyli, o zasługującej na uznanie działalności kolekcjonerskiej* (Kochanowicz i Rak 1986, s. 6).

Wierni pierwotnej idei w poszukiwaniu nowych form przekazu

Od wielu lat Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju poszukuje nowych dróg rozwoju i form zarówno w działalności kolekcjonerskiej, jak i edukacyjnej. To znany dylemat muzeów etnograficznych: jaką strategię działania powinny przyjmować placówki, których przedmiot działania, czyli kultura tradycyjna już dawno nie istnieje. Dylemat ten zdaje się szczególnie złożony ze względu na oczekiwania społeczności lokalnej względem muzeów regionalnych, które na danym terenie są często jedyną instytucją o takim charakterze.

Od przeszło 90 lat muzeum w Rabce-Zdroju buduje potencjał kulturowy w oparciu o dorobek pierwszego pokolenia rabczańskich muzealników. Placówka nie istniałaby, gdyby nie wysiłek pasjonatów zarażonych ideą niegdyś rzucaną przez Tretera – uruchomienia sił społecznych¹⁸ tkwiących w środowisku lokalnym, działających dla ożywienia tegoż środowiska. Po społecznikach pozostała wielka praca wykonana podług koncepcji zachowania w pamięci zbiorowej wiedzy o przeszłości regionu. Zachowały się cenna kolekcja etnograficzna, historyczna, archiwum fotografii i rysunków. Sama ekspozycja mieszcząca się w czterech salach w przyziemiu dzwonnicy nadal nosi ślady pierwotnej koncepcji i tego, jak widzieli to muzeum jego założyciele. Przez wiele lat kolejne pokolenia muzealników kontynuowały dzieło zachowania dziedzictwa kulturowego regionu.

Na przestrzeni lat oddolna inicjatywa lokalnej przedwojennej inteligencji, wsparta przez naukowców (etnologów, regionalistów, historyków sztuki, kulturoznawców, ludoznawców i przyrodników), rozwijała stopniowo swój potencjał. Zapisana w pamięci jednostek i całych zbiorowości historia Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju miała nie tylko okresy świetności (entuzjazm amatorów wspartych przez etnologów wizjonerów), ale także momenty krytyczne (walka o utrzymanie substancji muzealnej przy deficycie środków, zakusy władzy zwierzchniej do przejmowania majątku i przekazania go do dyspozycji ościennych placówek, włamania i kradzieże eksponatów). Niemniej jednak dziedzictwo założycieli odcisnęło niezatarte piętno na tym znaczącym miejscu zarówno w samej kolekcji, jak i strategii działania czy też możliwych kierunkach rozwoju.

Współcześnie muzeum podejmuje wysiłki rozpowszechniania historii jego powstania poprzez działania animacyjne, np. w ramach Festiwalu Muzeum w Krajobrazie. Krajobraz w Muzeum (2021 i 2024). Realizacja projektu festiwalu służyła popularyzacji idei założycielskich muzeum, turystyki lokalnej, alternatywnych form wypoczynku (*bushcraft*), poszukiwania i odkrywania bliskich destynacji, poznawania topografii miasta. Dzięki wykorzystaniu nieszablonych technik prezentacji, spotkań w krajobrazie, mapingu, animacji, prelekcji i spacerów krajoznawczych, wycieczek, podcastów, koncertów folkowych możliwe stało się nowe spojrzenie na otoczenie muzeum i jego konteksty w świadomości lokalnej. Organizowane były spacer-y śladami założycieli muzeum, a także retro-wycieczka dla upamiętnienia przejścia przez góry Dunin-Borkowskiego i Sutorowskiej do domu Orkana. Odbyła się również prelekcja na temat historii powstania instytucji, prezentująca wpływ działań rabczańskiego pionierstwa muzealnego na dalsze jej losy.

Muzeum podjęło się realizacji projektu digitalizacji zbiorów z kolekcji tworzonej przez założycieli tej instytucji. Kolekcja stanowi trzon zespołu dawnej rzeźby chłopskiej, która jako pierwsza została wpisana do inwentarza muzealnego i zaliczana jest przez badaczy do jednej z cenniejszych kolekcji tego typu w Polsce¹⁹. Dzięki dofinansowaniu ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programu Kultura Cyfrowa 2025, pierwszych sto rzeźb, które na co dzień przechowywane są w magazynach muzealnych, zostanie poddanych digitalizacji i udostępnionych szerszej publiczności.

Wzorem muzealników, założycieli tej placówki, kontynuowana jest tradycja wykorzystywania potencjału samego środowiska, w którym muzeum regionalne (prowincjonalne) działa, obejmując swoim zakresem zagórzański i rabczański region. Realizowane są wystawy nośne społecznie (jak chociażby: *O rabczańskich rzemieślnikach* czy też *Apteka pod Gwiazdą dr. Stanisława Miętusa*), angażujące w proces ich powstawania samych mieszkańców miasta. Gromadzone są materiały dotyczące współczesnych przejawów dziedzictwa kulturowego (np. projekt naukowo-wystawienniczy *Dziady śmigustne – tradycja wiosennego kołędowania*), a od kilku lat także zbiory dotyczące samej Rabki-Zdroju, dające możliwość myślenia o nowych kierunkach rozwoju lokalnego muzeum.

Przez lata na kształt placówki miały wpływ zarówno sposoby zarządzania przez kolejnych kierowników i dyrektorów, jak i inicjatywa samych muzealników wychodzących naprzeciw miejscowej społeczności „głodnej” wiedzy o tradycjach, kulturze, historii tej ziemi i jej mieszkańców, naprzeciw tym, którzy wyjechali i wracają, poszukując „smaku” miejsc tworzących klimat ojcowizny, w końcu także turystom „głodnym” świata, przybywającym z nadzieją na ciekawe doświadczenie miejsca wyjątkowego, pełnego wartościowych artefaktów z przeszłości.

Streszczenie: Na kanwie silnie działającego ruchu regionalistycznego w początkach XX w. zrodziła się idea powstania Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju. Artykuł odnosi się do tych pionierskich czasów muzealnictwa prowincjonalnego, które zaważyły na kształcie prezentowanej instytucji. Miejscowi regionaliści i działacze oświatowi, inspirowani ideą społecznikowskiego zaangażowania, rozpoczęli pracę nad otoczeniem opieką zabytków budownictwa drewnianego, w tym rabczańskiego kościółka z XVII w., przystosowując go do potrzeb muzeum i kolekcjonowania w nim zbiorów dziedzictwa kultury Górali zagórzańskich. Artykuł zawiera analizę źródeł historycznych, które oddają wysiłek i determinację organizatorów muzeum, tworzących to unikalne miejsce, które od przeszło 90 lat prowadzi misję edukacyjną i społeczną w środowisku. Współcześnie pracownicy muzeum promują myśl założycieli tej placówki, poszukując dla niej nowych form przekazu. Uruchamiając „siły społeczne” tkwiące w środowisku lokalnym, prowadzą edukację muzealną, dowartościowując to miejsce i jego kulturę, tym samym wzmacniając tożsamość regionalną oraz poczucie wspólnotowości opartej na tradycji miejsca, w którym mieszkańcy są zakorzenieni.

Słowa kluczowe: etnografia, edukacja muzealna, dziedzictwo kultury regionu, tożsamość miejsca, środowisko lokalne, muzea prowincjonalne, historia Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju.

Przypisy

- ¹ Cytat z pierwszego przewodnika po Muzeum (Dunin-Borkowski 1936, s. 1).
- ² Na zlecenie Władysława Szafera prowadzono inwentaryzację zabytków przyrody w celu pełnej ochrony starodrzewia w rezerwacie przyrody „Turbacz”.
- ³ Stanisław Dunin-Borkowski (1901–1939), przyrodnik, malarz amator, fotografik, etnograf i facycjonista; publikował teksty dotyczące muzeum oraz kultury Górali gorczańskich (Olszowska i Trybowska 2007).
- ⁴ Czesław Trybowski (1909–1966), założyciel koła, a następnie oddziału rabczańskiego PTT i jego prezes.
- ⁵ Zbudowany w latach 1600–1605 (Kowalczyk 2003).
- ⁶ Jan Kanty Surowiak (1878–1936), duchowny; do Rabki przybył w 1912 r., by zostać proboszczem parafii pw. św. Marii Magdaleny (Olszowska i Trybowska 2007).
- ⁷ Zofia Sutorowska (1899–1985) studiowała historię i filologię romańską. W 1928 r. przybyła do Rabki, by uczyć francuskiego w Gimnazjum Sanatoryjnym św. Tereski. Założycielka oddziału PTT w Rabce, organizatorka muzeum (Olszowska i Trybowska 2007).
- ⁸ Władysław Orkan (1875–1930), właśc. Franciszek Ksawery Smaciarz (Szmaciarz), urodził się w Porębie Wielkiej w biednej góralskiej rodzinie. Pisarz ten był pierwszym teoretykiem polskiego regionalizmu, zasłynął dzięki literackim opisom gorczańskich krajobrazów i góralskiej rzeczywistości.
- ⁹ Ksiądz Justyn Wincenty Bulanda (1904–1954), katecheta w szkole sanatoryjnej dra Wieczorkowskiego. Włączył się w działania PTT i muzeum w Rabce. Etnografia i muzealnictwo były jego pasją (Olszowska i Trybowska 2007).
- ¹⁰ Włodzimierz Holejko (1987–1954), filolog klasyczny i doktor filozofii, nauczyciel łaciny, założyciel PTT w Rabce. Twórca muzeum, prowadził w nim dział fotograficzny i etnograficzny (Olszowska i Trybowska 2007).
- ¹¹ 5 czerwca 1932 r. ks. Bulanda i Dunin-Borkowski wystosowali „Odezwę do obywateli Rabki Zdroju i okolic”, opublikowaną w „Gazecie Podhalańskiej”, nawołując do składania datków na zakup kolekcji strojów ludowych. Prośbę o wsparcie przesłano w 1936 r. do Związku Podhalan w Północnej Ameryce. Apel poskutkował.
- ¹² Jan Bujak (1931–1991), polski etnograf, kierując muzeum (1956–1962), prowadził badania etnograficzne w Gorcach, na Podhalu, Spiszu i Orawie.
- ¹³ Zebrano dzieła sztuki ludowej sakralnej (134) i świeckiej (35). W 1932 r. było 431 eksponatów, po roku – 500.
- ¹⁴ Kazimierz Wojciech Dobrowolski (1894–1987), etnolog, socjolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Polskiej Akademii Nauk.
- ¹⁵ Muzeum kierował ks. Bulanda, mając do pomocy dr. Holejkę (kustosz działu etnograficznego i fotografii), Mariana Kozika (zajmował się księgowością) oraz Sobiesława Chlipałę (woźny).
- ¹⁶ Głównie prace będące pokłosiem badań terenowych i konkursów organizowanych przez Bujaka.
- ¹⁷ W 1977 r. wydano monumentalny *Katalog zbiorów sztuki* – naukowe opracowanie kolekcji dawnej rzeźby chłopskiej ze zbiorów rabczańskich.
- ¹⁸ Pojęcie wprowadzone przez pedagoga społecznego Helenę Radlińską, oznaczające zdolność grup, środowisk i ruchów społecznych do przeobrażania istniejących warunków oraz budowania nowych realiów (Theiss 2018, s. 14).
- ¹⁹ Badania prowadzone przez Teresę Jabłońską, Tadeusza Seweryna i Aleksandra Jackowskiego.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju
 Dobrowolski K. (1930), Program zbierania przedmiotów do Muzeum rabczańskiego tzw. „Podhalańskiego Muzeum Regionalnego w Rabce”, rkps, zbiory prywatne E. Trybowskiej, kserokopia w zbiorach archiwum

- Dunin-Borkowski S. (1936), Jak stworzyliśmy Muzeum regionalne im. Wł. Orkana w Rabce, mps, nr arch. 273
- Przemówienie ks. Justyna Bulandy z okazji uroczystego otwarcia muzeum (1936), rkps, nr arch. 2
- Sutorowska Z. (1983), Jak się zaczęło muzeum w Rabce, mps, nr arch. 318

Opracowania

- Bujak J. (1969), *O działalności Muzeum im. Władysława Orkana*, „Wierchy”, nr 38, s. 208–216.
- Bujak J. (1975), *Muzealnictwo etnograficzne w Polsce (do roku 1939)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Bystron J. S. (1923), *Ludoznawstwo na prowincji*, [w:] *Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 4, Kasa im. Józefa Mianowskiego, Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, Warszawa, s. 190–203.
- Ceklarz K. (2010), *Monografia Muzeum im. Władysława Orkana*, Oficyna Wydawnicza „Wierchy” Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK, Rabka–Kraków.
- Jabłońska T. (oprac.) (1977), *Katalog zbiorów sztuki w Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce*, Muzeum im. Władysława Orkana, Rabka.
- Kochanowicz Z., Rak Z. (1986), *Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce 1936–1986*, Sądecka Oficyna Wydawnicza Wojewódzkiego Ośrodka Kultury, Nowy Sącz.
- Kowalczyk K. (2003), *Miejsca kultu religijnego w Rabce Zdroju*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, Kraków.
- Olszowska M., Trybowska E. (2007), *Słownik biograficzny Rabki*, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej, Rabka–Kraków.
- Olszowska M. I. (2014), *Jakie to szczęście uczyć. Zofia Sutorowska*, „Zeszyty Rabczańskie”, nr 2, s. 85–92.
- Strachanowski K. (1986), *Wstęp*, [w:] Z. Kochanowicz, Z. Rak, *Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce 1936–1986*, Sądecka Oficyna Wydawnicza Wojewódzkiego Ośrodka Kultury, Nowy Sącz, s. 5–7.
- Świder M., Urlińska M. M. (2016), *Prywatne Gimnazjum Sanatoryjne Męskie dr. Jana Wiczkowskiego w Rabce (1924–1939)*, „Studia Paedagogica Ignatianiana”, t. 19, nr 2, s. 227–249.
- Theiss W. (2018), *Edukacja i zaangażowanie. Sto lat pedagogiki społecznej w Polsce (1908–2008)*, „Pedagogika Społeczna”, nr 2 (68), s. 9–34.
- Treter M. (1923), *Muzea prowincjonalne*, [w:] *Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 4, Kasa im. Józefa Mianowskiego, Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, Warszawa, s. 274–282.
- Wawrzak M. (2019), *Mieczysław Treter (1883–1943) – prekursor muzeologii polskiej*, „Muzealnictwo”, nr 60, s. 268–280.

dr hab. Maria Marta Urlińska, prof. UIK

Pedagożka, kieruje Katedrą Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie. Realizatorka dwóch autorskich projektów badawczych finansowanych przez Komitet Badań Naukowych, aktualnie kieruje zespołem badawczym UIK w ramach międzynarodowego konsorcjum (program „Horyzont Europa”), zajmującym się analizą i projektowaniem bezpiecznego środowiska edukacyjnego. Autorka projektu alternatywy edukacyjnej na pograniczu etnicznym – szkoły integracyjnej dla dzieci polskiej mniejszości narodowej w Rydze. Autorka ponad 40 publikacji naukowych dotyczących historii szkolnictwa polskiego na Łotwie, badań tożsamości narodowej Polaków na obczyźnie, badań szkoły i środowiska lokalnego; murlin2@tlen.pl.

Małgorzata Wójtowicz-Wierzbicka

Absolwentka etnologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, doktorantka Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie, badaczka terenowa i muzealniczka, wicedyrektorka Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju. Kuratorka i autorka scenariuszy 27 wystaw czasowych, współautorka filmów muzealnych, filmów dokumentalnych, działań animacyjnych, koordynatorka i autorka wielu projektów muzealnych. Jej publikacje dotyczą współczesnej tożsamości regionalnej, a także pedagogiki muzealnej; gohu1@tlen.pl.
